

Journal of Social Intervention: Theory and Practice –
2016 – Volume 25, Issue 1, pp. 102–108
<http://doi.org/10.18352/jsi.479>

ISSN: 1876-8830

URL: <http://www.journalsi.org>

Publisher: Utrecht University of Applied Sciences,
Faculty of Society and Law, in cooperation with
Utrecht University Library Open Access Journals

Copyright: this work has been published under a
Creative Commons Attribution-Noncommercial-No
Derivative Works 3.0 Netherlands License

Dirk Geldof. **Superdiversiteit. Hoe migratie onze
samenleving verandert.** Leuven: Acco, 2015, 230 p.,
€23,35. ISBN 978 94 6292 295 2

BOOKS

HILDE VLAEMINCK, KOEN HERMANS

Prof. Dr. Hilde Vlaeminck is docent binnen de Master Sociaal werk en Sociaal Beleid aan de KU Leuven en was lector en onderzoeker aan de Arteveldehogeschool te Gent.
E-mail: Hilde.Vlaeminck@soc.kuleuven.be

Prof. Dr. Koen Hermans is docent binnen de Master Sociaal werk en Sociaal Beleid en projectleider bij LUCAS, centrum voor zorgonderzoek en consultancy, beiden aan de KU Leuven.
E-mail: Koen.Hermans@soc.kuleuven.be

Het boek van Geldof, inmiddels twee jaar op de markt, kreeg zopas een herwerkte vijfde druk. Niet zonder reden. Nu het vraagstuk van een niet aflatende stroom vluchtelingen Europa beroert, zijn niet alleen politici maar ook burgers koortsachtig op zoek naar verklaringen, prognoses en al te vaak helaas naar instant oplossingen. Muren worden letterlijk en figuurlijk opnieuw opgebouwd, tonnen prikkeldraad uitgerold en vooral grenswachters – liefst gewapend – ingezet. Er wordt gewaarschuwd voor de verregaande verrechtsing in de samenleving. De stijgende populariteit van FN van Marine Le Pen in Frankrijk maar ook van de NVA in België, wordt met argusogen gevolgd. De publieke opinie reageert heftig. Niet zelden vanuit

angst. Het spook van de polarisatie dreigt. Eenvoudige slogans en radicale – maar onrealistische en gevaarlijke – standpunten banen zich een weg in de grote mediemachine en vinden gemakkelijk aanhangers. De “wij-zij kramp” – vaak aan de kaak gesteld – is terug van (n)ooit ver weg geweest. Een auteur – een socioloog – die in dit spannende tijdsbeeld een publicatie actualiseert over het prangende maar oh zo complexe thema “Superdiversiteit” is dan een welgekomen gast. Geldof biedt een verkwikkend perspectief. Niet belerend, niet moraliserend, niet naïef maar helder, beloftevol en met historisch besef en realiteitszin. Goede redenen om dit werk onder de aandacht te brengen. Ga er voor zitten.

In de inleiding schetst de auteur zijn beweegredenen voor de herdruk: polarisatie van het publieke debat voorkomen. In één zin vat hij zijn uitgangspunt samen: “Het gaat er in de 21e eeuw niet om of we superdiversiteit willen, maar wel hoe we daarmee omgaan, het willen managen” (p. 9). Het boek gaat op zoek naar een samenleving waarin “het sociaal kapitaal van alle inwoners tot zijn recht kan komen” (p. 9). In deze nobele zoektocht zal veel feitelijke kennis uit recent internationaal onderzoek worden gepresenteerd. Maar er is meer dan empirische kennis. Geldof bepleit de normalisering van superdiversiteit en interculturalisering, ver voorbij de hardnekkigheid van het wij-zij denken. Hij ziet heil in actief pluralisme en verkent de samenleving met een kosmopolitische blik.

Het eerste hoofdstuk “Van gastarbeid tot superdiversiteit” beschrijft hoe de samenleving, in amper een halve eeuw, relatief grote veranderingen kende en evolueerde van een eerder homogene blanke samenleving met een beperkt aantal vreemdelingen, naar een superdiverse immigratiesamenleving. Vanuit economische noodzaak werden ooit gastarbeiders aangemoedigd tot een tijdelijke migratie. Al zou spoedig blijken dat deze tijdelijkheid een illusie was. Intussen hebben steeds meer landgenoten een geschiedenis van migratie. De recent vaak gehoorde opmerking dat migratie van alle tijden en van alle plaatsen is, wordt enerzijds aangetoond door sprekende feiten over migraties in de – hoofdzakelijk Belgische – geschiedenis, maar wordt tegelijk geproblematiseerd en sterk genuanceerd. Migratiestop werd en wordt stoer vooropgesteld in beleidsverklaringen maar bleek en blijkt in de praktijk niet realiseerbaar. De huidige samenleving wordt gekenmerkt door superdiversiteit, omschreven als:

Een transitie op velerlei domeinen: een toename van ethisch-culturele verschillen; mensen uit een veelheid van landen van herkomst, van talen, culturen, religies, statuten en sociale posities en vanuit een veelheid van motieven. Dit alles leidt tot een toenemende diversiteit in de diversiteit (p. 27).

BOOKS

De auteur onderscheidt naast een kwantitatieve toename ook en vooral een grotere kwalitatieve transitie, wat zich vertaalt in steeds complexere en meer ambigue interacties tussen mensen. Wat betekent deze superdiversiteit voor de hulpverlening? Een citaat laat een regioverpleegkundige van Kind en Gezin die in Antwerpen-Centrum ouders van pasgeboren kinderen bezoekt, aan het woord:

Ik stap 's morgens op de fiets en ga naar Nepal, China, Marokko, Turkije, Duitsland en zo via Nederland, terug naar huis. Ik ken hun naam, hun adres en weet meestal ook of het een meisje of een jongetje is, maar voor de rest weet ik niet welke wereld zich achter die voordeur zal onthullen (p. 25).

De auteur stelt dat de multi-dimensionaliteit van superdiversiteit meerdere wetenschappelijke disciplines behoeft: niet alleen sociologen, ook linguïsten, stadsplanners, sociaal geografen, historici en onderwijskundigen. De werkelijkheid wijzigt sneller dan...onze taal. Zeker in het migratiedebat circuleren besmette – niet-neutrale – begrippen, zoals de term vreemdeling. Taal is geconstrueerd en houdt een machtsaspect in. Tot de hoeveelste generatie blijven mensen migranten? Wie momenteel tijdelijk pendelt tussen Polen en België is niet langer gastarbeider maar een intra-EU-werknemer. Hulpverleners moeten zich de taal eigen maken in deze veelkleurige context. Het gaat niet alleen over het gebruiken van correcte termen over de verblijfssituatie en het statuut, maar ook over betekenissen. Wat betekenen gezin, familie en informele zorg voor mensen met een andere etnisch-culturele achtergrond? Hoeveel inspanningen leveren hulpverleners om deze betekeniswereld te exploreren? Naast hulpverlening speelt natuurlijk ook het onderwijs een sleutelrol. In dit verband verwijst de auteur naar internationaal onderwijsonderzoek van Crul, Schneider en Lelie (2013), dat gangbare ideeën over de voorwaarden tot succesvolle integratie op zijn kop zet. Niet zozeer de kenmerken van de ouders zijn bepalend voor de schoolcarrière maar ook en vooral het schoolsysteem en het onderwijsbeleid.

Vertrekpunt is dat er nog te vaak vanuit een verouderde bril – wij-zij denken – naar de veranderende werkelijkheid wordt gekeken. De auteur stelt onomwonden dat er “een beleid van gisteren wordt gevoerd voor de superdiverse stad van morgen” (p. 76). De stad is complex, het is zowel de plaats van ontmoeting als van vermijding waar mensen deels naast elkaar leven. Er is een verschil tussen de wettelijke stad en de...werkelijke stad. Wie zich wil inleven in de kosmopolitische blik krijgt de suggestie om de kleuterschool te bekijken als een voorafspiegeling van de maatschappij van morgen. De inspiratiebron voor de kosmopolitische blik is Ulrich Beck, die een nieuwe manier van kijken vooropstelt, ver voorbij het hokjesdenken, voorbij de dominante

nationale blik. Een kosmopolitische blik accepteert dat mensen uit de hele wereld in onze steden wonen en steeds vaker ook transnationale contacten onderhouden. Transnationaliteit betekent leven in een land en tegelijk ook elders, waarbij mensen intense contacten over grenzen houden, verschillende leefwerelden en culturen combineren en indien mogelijk heen en weer reizen, als het niet fysiek is, dan vaak mentaal. Nog te vaak worden mensen gedwongen om te kiezen tussen hun huidige land en hun land van afkomst. Enkel dan zou men ten volle kunnen integreren. De Nederlandse Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid bepleitte al in 2007 om die vormen van meervoudige identificatie te erkennen in plaats van te stigmatiseren (Grever & Ribbens, 2007).

Geldof plaatst hierbij twee kanttekeningen. Eén: er leven veel autochtonen die de overgang naar een kosmopolitische stad allesbehalve hebben verwerkt. Twee: mensen met wortels in migratie zijn niet per definitie wereldburgers. In de zoektocht naar houvast plooit een deel van de migranten juist terug op de eigen groep, gemeenschap, religie of cultuur. Het gaat om bepaalde vormen van tegenmodernisering.

Hoofdstuk 6 gidst de lezer door de "De verborgen stad" en staat stil bij de connectiviteitinfrastructuur: telefoonwinkels, internetcafés en kantoren voor internationale geldtransporten in wijken waar "mensen zonder papieren" een woon- of schuilplaats vinden voor hun overlevingsstrijd. Het gaat hier vaak om tussenmaatschappijen: informele organisaties ontstaan als een soort zelfregulatie, waar nieuwkomers informatie krijgen over alles ze nodig hebben om te overleven: huur- en onderverhuurmogelijkheden, informele jobs. De auteur attendeert hier op de ongewenste effecten van regularisatiemechanismen. Wie niet door de regularisatie geraakt, kiest voor een bestaan in...de verborgen stad. Mensen zonder papieren, ze leven in de schaduw, worden letterlijk en figuurlijk vaak niet (mee)geteld. Perverse effecten van een logica die tot nog toe zelden of nooit voorwerp van ernstig onderzoek waren.

Een sterk hoofdstuk 7 gaat kritisch in op het concept integratie. Het benadrukt dat integratie geen toestand maar een dynamisch proces is, dat bovendien nooit machtsvrij is. Hier wordt verwezen naar Schinkel, die het heeft over het strategisch spreken over integratie. Strategisch, want het gaat uit van een gedroomde, een zuivere samenleving, die niet bestaat. Aangevoerd wordt hoe integratie leidt tot ongewenste effecten. In een duidelijk schema worden vier aanverwante termen gepositioneerd: integratie, segregatie, assimilatie, marginalisering. Begrippen die in discussies vaak door elkaar worden gehaspeld. Een centraal begrip in het integratiedebat is identificatie en vooral de vaststelling dat identificatie met de stad belangrijker is dan identificatie met de staat. Gepleit wordt om het debat vooral te verbreden en nieuwe hoopgevende perspectieven toe te laten. De

BOOKS

modieuze trend om zich te scharen achter de stelling "multiculti is mislukt", wordt aan de kaak gesteld. Veeleer gaat het discours nu in de richting van nieuw realisme, een gezonde reflex om te durven nadenken waarom multicultureel burgerschap op een aantal plaatsen wel werkt en op andere niet. Het begrip waardigheid moet hier centraal staan. En dat gaat veel verder dan het gratuit doodknuffelen van de verschillen. Geldof beseft de complexiteit van het vraagstuk en erkent met veel realiteitszin dat geen enkel migratieproces zonder conflicten kan gaan.

Een afzonderlijk hoofdstuk zoomt in op het cultureel schuldmodel, dat de oorzaak van werkloosheid en armoede eenzijdig bij bepaalde groepen legt en waarin gesteld wordt dat mensen in de problemen (blijven) zitten omdat ze migranten zijn. Wie culturaliseert, redeneert alsof culturele identiteit één, onverdeeld en onveranderlijk is. Vanuit een scheiding tussen wij en zij zien beide kampen culturele essenties die behouden moeten blijven als een soort van culturele natuur. Culturalisering werkt culpabiliserend. Het pint mensen vast op een achtergrond vanuit een te statische visie op cultuur.

In hulpverleningsrelaties is het cruciaal om vanuit een structurele benadering oog te hebben voor culturele elementen die de kracht en vaak de trots en de identiteit van mensen uitmaken. Werken vanuit de leefwereld van gezinnen veronderstelt het kunnen omgaan met verschil en pluraliteit, waarbij ook de levensbeschouwing een onderdeel van de leefwereld is. Religie is een belangrijk element binnen de leefwereld en de cultuur van vele etnisch-culturele gezinnen. Hoe omgaan met superdiversiteit? Geen hoerastemming, geen wonderoplossingen in dit laatste hoofdstuk. Blijven hameren op hoop, op krachtgerichte aanpak, op empowerment. Is het een zwaktebod? Een versleten mantra? Een naïef optimisme? Of is er evidence based kennis? De auteur bepleit een veelheid van benaderingen die hulpverleners zich moeten eigen maken.

Als slot klinkt een waarschuwing tegen angst en vernedering. Hoop zit vooral in een beleid dat middelen inzet om sociale ongelijkheid, gekleurde armoede, radicalisering, discriminatie en structurele vormen van achterstelling in onderwijs, op de arbeidsmarkt en bij huisvesting te bestrijden.

De auteur gelooft in de toekomst en meent dat de samenleving een sterke normeringskracht bezit, zeker voor wie er in opgroeit en deze wereld langzaam ontdekt als de normale wereld. Steden spelen hierin een rol als emancipatiemachine.

Tot slot enkele kritische kanttekeningen.

Dit boek brengt een sociologische kijk die de lezer meeneemt in een uiterst genuanceerd wereldbeeld van superdiversiteit, een complexiteit die helder wordt uitgelegd. Het maakt niet wanhopig maar biedt een vernieuwend denk- en analysekader. De auteur heeft voeling met de sociale werkelijkheid en heeft oog voor de rol die het sociaal werk daarin speelt. Misschien is dit boek (te) overwegend op de Belgische/Vlaamse /Antwerpse situatie gefocust, alhoewel de auteur af en toe ook verwijst naar de Europese positie.

Zelf verwijzen we graag naar het Nederlands doctoraatsonderzoek van Van der Haar (2007), maar ook naar de Vlaamse onderzoeksrapporten van Van Robaeyns en Driessens (2011), die waarschuwen voor de valkuil van het culturaliseren van problemen door sociaal werkers en aantonen hoe ze het cultuurverschil invoeren om moeilijke hulpverleningstrajecten te verklaren. Adagio's van het sociaal werk zoals "elk individu is anders" of "we werken op maat en op vraag van de cliënt" zijn dan veraf.

Jammer dat de bronvermelding verbannen werd naar de laatste bladzijden, waardoor de lezer niet meteen het jaar van publicatie kent. Zeker bij onderzoeksgegevens een must.

Het boek had korter gekund, eventueel in de vorm van een gebald artikel. De auteur valt soms in herhaling. De lezer wordt in elk hoofdstuk bij de les gehouden. Handig voor wie slechts een hoofdstuk raadpleegt.

Geldof is een kritische vragensteller die dit in een snedige tekst weet te vatten en daarbij opvallend oog heeft voor het taalkundig aspect. Hij staat stil bij woorden en metaforen die het fenomeen bespreekbaar (helpen) maken, die minder oordelend zijn en zuurstof geven. Hij beseft de macht en onmacht en semantiek van de taal. Hij spreekt over mensen met "wortels in migratie" en over de ontvangende samenleving.

Dit werk is een zeer verdienstelijke poging om het heersend debat en vooral de kramp waarin het dreigt te verzeilen, een verfrissend referentiekader en dwingende vragen aan te reiken. Aan te bevelen voor elke sociaal werker, voor elke burger eigenlijk.

REFERENTIES

Crul, M., Schneider, J., & Lelie, F. (2013). *Superdiversiteit. Een nieuwe visie op integratie* [Superdiversity. A new view on integration]. Amsterdam: VU University Press.

BOOKS

- Grever, M., & Ribbens, K. (2007). *Nationale identiteit en meervoudig verleden*. W.R.R. [National identity and multiple past]. Amsterdam: University Press.
- Haar, M. van der (2007). *Ma(r)king differences in Dutch Social Work. Professional discourse and ways of relating to clients in context*. Amsterdam: Dutch University Press.
- Robaeys, B. van, & Driessens, K. (2011). *Gekleurde armoede en hulpverlening. Sociaal werkers en cliënten aan het woord* [Coloured poverty and care. Social workers' and clients' perspectives]. Leuven: Lannoo Campus.